

RĂDĂCINILE ISTORICE ALE REVOLUȚIEI DE ELIBERARE NAȚIONALĂ ȘI SOCIALĂ DIN AUGUST 1944

Moment de răscruce în istoria poporului român, memorabilul 23 August 1944 unește în timp, ca un arc de boltă al istoriei noastre naționale, lupta seculară dusă de poporul român pentru libertate și dreptate socială, pentru desăvârșirea unității naționale și cucerirea independenței de stat cu luptele clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, ale tuturor forțelor de bază ale națiunii noastre care, sub conducerea Partidului Comunist Român, au deschis României calea marilor cuceriri socialiste de azi.

Toate aceste momente sînt trepte în fundamentul remarcabilelor acte ale edificării României moderne, care s-au transpus cu întreaga lor încărcătură valorică în actul revoluției de eliberare națională și socială începută în august 1944. Este o corelație organică pe care secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a dezvăluit-o în toată profunzimea ei, subliniind că: „Actul de la 23 August n-a căzut din cer, el a fost rezultatul luptelor îndelungate ale poporului român pentru unitate, libertate și independență națională”.

Vigoarea și fermitatea cu care întregul nostru popor s-a ridicat la luptă, larga participare a tuturor forțelor patriotice la revoluție demonstrează că August 1944 a reprezentat un energetic și determinant act de voință al întregii noastre națiuni, o strălucită afirmare a hotărîrii poporului român de a zdrobi orice dominație străină, de a fi liber și deplin stăpîn în țara sa, de a-și hotări singur destinele.

Se cuvine să amintim cu emoție și mîndrie patriotică asemenea adevăruri și în acest al 40-lea August al libertății românești pentru că ele stau mărturie nepieritoare peste vreme despre tăria ce i-o dau unui popor conștiința dreptății sale, iubirea față de glia strămoșească, simțămîntul pururi viu al demnității naționale. Pe firul veșnic curgător al unei asemenea istorii, mărețul eveniment declanșat în august 1944 se așează firesc ca o mîndră cunună a celor mai glorioase tradiții de luptă ale poporului, dă o nouă expresie puterii sale de a se ridica mereu biruitor peste vitregia vremurilor și vicisitudinilor istoriei.

După cum este cunoscut, făurirea statului național unitar român în memorabilul an 1918, marchează intrarea României într-un stadiu nou al evoluției sale economico-sociale și politice caracterizat prin creșterea rapidă a forțelor de producție și accelerarea dezvoltării capitalis-

te. Totodată se accentuează și penetrația marilor monopoluri în economia românească, se intensifică exploatarea maselor muncitoare de către capitaliștii autohtoni și străini, se ascut tot mai puternic contradicțiile de clasă.

Cu toate acestea, societatea românească postbelică înfățișează tabloul unei națiuni tinere și viguroase, intrată istoricește pe făgașul firesc al unității ei economice și politico-administrative, prielnic descătușării energiilor creatoare, atît pe planul dezvoltării economice, cît și pe planul construcției de stat.

Definitoriu pentru societatea românească din această perioadă a fost puternica aspirație a maselor populare spre libertate și democrație, dorința lor de a înscrie țara pe coordonatele unei dezvoltări progresiste, multilaterale. Frontul larg al celor antrenați în efortul menit să asigure ascensiunea societății românești pe drumul democrației și progresului a cuprins pe toți cetățenii României, fără deosebire de naționalitate.

Pe plan extern, pentru a face față cu succes acestor complicate probleme ale perioadei interbelice, România a militat pentru păstrarea statu-quo-ului confirmat și prin tratatele de pace de la Versailles și cele adiacente; instalarea unui climat de pace generală și indivizibilă; crearea unor zone regionale de securitate; bune relații de vecinătate; realizarea unor tratate sau convenții mutuale, lupta împotriva politicii revizioniste, mai ales după instaurarea în multe țări europene a unor regimuri fasciste și dictatoriale. Liga Națiunilor a constituit pentru România interbelică tribuna internațională de la care și-a putut face cunoscute opiniile și aspirațiile. „Izvorînd din poruncile unității noastre naționale — arăta N. Titulescu — politica noastră externă are ca scop principal: păstrarea ei, iar ca metodă constantă de lucru, coordonarea progresivă a acțiunii noastre cu aceea a statelor cu interes comun, pînă la integrarea ei în grupuri internaționale din ce în ce mai mari. De la național, prin regional, la universal, iată lozinca României peste graniță”¹.

Oricine va cerceta cu atenția obiectivă anii interbelici va constata cu ușurință că ei au fost pentru România, ani de luptă eroică, plină de sacrificii, dar încununată de o victorie, ce s-a înscris ca un moment memorabil al istoriei naționale și universale, va constata că unul dintre factorii hotărîtori ai victoriei revoluției de eliberare națională și socială a fost acel spirit creator, acea capacitate a Partidului Comunist Român de a descifra din complexul evenimentelor interne și internaționale tendințele principale și direcțiile de acțiune necesare, care i-au dat putința de a-și îndeplini nobila misiune de conducător al luptei de eliberare a poporului român. Căci înfăptuirea actului demnității naționale din august 1944 a fost, în primul rînd, rezultatul activității îndelungate și neobosite a Partidului Comunist Român de unire, într-un

¹ N. Titulescu, *Documente diplomatice*, București, 1967, p. 484.

larg front de luptă împotriva fascismului și războiului, a tuturor forțelor înaintate ale societății noastre, al realismului liniei sale tactice și strategice, al aplicării creatoare a socialismului științific la condițiile concrete ale țării noastre.

Continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste, Partidul Comunist Român, născut din solul realităților românești, a luptat neobosit împotriva exploatării și asupririi, dând o înaltă pildă de patriotism, de devotament față de interesele sociale și naționale fundamentale ale poporului. Fii și conducători legitimi ai clasei muncitoare, trăgându-și vigoarea din seva istoriei multimilenare a poporului român, comuniștii au fost și sînt stegarii luptei pentru drepturile și interesele maselor muncitoare, pentru apărarea și consolidarea independenței și suveranității naționale a României.

În perioada interbelică, partidul comunist a organizat și condus mari bătălii de clasă ale proletariatului, ale maselor de oameni ai muncii fără deosebire de naționalitate, împotriva asupririi claselor dominante, a monopolurilor străine, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, s-a ridicat ferm în apărarea independenței, suveranității și integrității patriei. În această luptă, el a acumulat o bogată experiență pentru unitatea de acțiune a clasei muncitoare, a tras prețioase învățăminte asupra valorii inestimabile pe care o reprezintă frontul unit de luptă al clasei muncitoare, a tuturor forțelor democratice și progresiste ale societății.

Un moment important în lupta pentru făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare, pentru închegarea unui front patriotic național l-au reprezentat marile bătălii de clasă ale proletariatului român din anii crizei economice, care au culminat cu luptele petroliștilor, cerșetărilor, textiliștilor, metalurgiștilor etc. din ianuarie — februarie 1933, organizate și conduse de partidul comunist. Unitatea de acțiune înfăptuită atunci, pe baza frontului unic, a creat condiții favorabile mobilizării maselor largi de oameni ai muncii, comuniști, socialiști, social-democrați, membri ai altor organizații și partide politice sau muncitori fără de partid, dînd luptelor o amploare fără precedent, ceea ce demonstra că forța proletariatului constă în unitatea sa, că aceasta constituie o condiție esențială pentru asigurarea rolului conducător al clasei muncitoare în lupta întregului popor pentru doborîrea regimului burghezo-moșieresc, pentru apărarea intereselor fundamentale ale poporului român.

În anii ce au urmat, cînd pericolul fascist și revizionist amenința direct interesele supreme ale poporului nostru, integritatea și suveranitatea patriei, Partidul Comunist Român s-a situat în fruntea forțelor patriotice, naționale, desfășurînd largi acțiuni politice pentru unirea tuturor partidelor și organizațiilor politice și profesionale, a claselor și grupărilor sociale ale căror interese coincideau cu cele ale țării, ale democrației, într-un larg front popular de luptă pentru apărarea inde-

pendenței și integrității României, pentru a bara calea fascismului și războiului. În acest sens, Partidul Comunist Român a reușit să activeze în jurul său cele mai largi forțe sociale antifasciste — clasa muncitoare, masele țărănești, intelectualitatea progresistă, alte pături și categorii sociale. El și-a lărgit contactele cu grupările și organizațiile democratice, a stabilit legături cu diferite fracțiuni ale forțelor politice burgheze și cu un mare număr de personalități politice. Rezultatul acestei activități s-a concretizat în crearea a peste 60 de organizații de masă democratice, antifasciste cum au fost: Comitetul național antifascist, Liga muncii, Blocul democratic, Frontul plugarilor, Uniunea oamenilor muncii maghiari (Madoszul), Frontul studențesc democrat, Frontul feminin ș.a. Se poate aprecia că această politică realistă a P.C.R. de unire a tuturor forțelor de bază ale națiunii noastre de făurire a unor alianțe politice largi având ca obiectiv făurirea Frontului Unic Național al poporului român, a constituit victoria epocală a revoluției de eliberare socială și națională din august 1944.

Străbătînd un proces continuu de maturizare reușind să depășească unele practici care nu-i aparțineau impuse din afară, Partidul Comunist Român și-a extins tot mai mult influența în viața politică a țării, el devenind forța principală a luptei împotriva pericolului fascist și revizionist. Amploarea și caracterul demonstrațiilor de la 1 Mai 1939 constituie o ilustrare grăitoare a activității desfășurată de comuniști, de socialiști și social-democrați, pentru mobilizarea tuturor forțelor democratice și antifasciste la lupta împotriva politicii expansioniste și revizioniste ale statelor fasciste. Are o deosebită semnificație prezența în primele rânduri ale organizatorilor marii demonstrații patriotice, antifasciste, a tovarășului Nicolae Ceaușescu. Patriot și revoluționar înflăcărat, profund devotat clasei muncitoare, poporului din rîndurile căruia s-a ridicat, participant activ la luptele conduse de partid, pentru răsturnarea regimului de exploatare și asuprire, care se remarcase încă din timpul marilor bătălii de clasă din anii crizei economice prin înaltul spirit organizatoric și tenacitatea cu care a dezvoltat pericolul fascist și de război. În același timp, manifestația patriotică antifascistă de la 1 Mai 1939 a constituit o victorie a partidului comunist, a politicii sale de Front unic cu celelalte partide muncitorești și democratice. Ea a demonstrat prestigiul și autoritatea de care se bucura Partidul Comunist Român în fața întregii națiuni.

Puternica mișcare antifascistă și antihitleristă din România, a. cărei promotor a fost Partidul Comunist Român, a profilat în opinia publică progresistă internațională imaginea unui popor profund atașat idealurilor de libertate și de independență națională, demn de tradițiile sale eroice glorioase.

Marșul războinic al Germaniei hitleriste, cîmpirea succesivă a unor țări europene, începutul celui de-al doilea război mondial la 1 septembrie 1939, au creat o situație din ce în ce mai grea pentru România. Dealtfel, pe plan internațional, în perioada septembrie 1939 —

august 1944, România a traversat ultima etapă a izolării sale pe plan internațional, rămânând singură, la discreția blocului fascisto-revizionist.

În situația agravată în lunile aprilie—iunie 1940 prin invazia germană într-o serie de țări din Europa occidentală, unele grupări ale cercurilor conducătoare, în frunte cu regele Carol al II-lea au hotărât la 28 mai 1940, ca unică soluție, trecerea la o politică de apropiere de Germania; în acest scop, au fost incluși în guvern cîțiva oameni politici care sprijineau orientarea progermană. La 29 mai 1940, guvernul român, astfel reorganizat, a semnat „Pactul petrol—armament”.

Grupările interne progermane și profasciste, aduse de evenimente pe primul plan al vieții politice, au împus guvernului condus de Gh. Tătărescu să renunțe, la 1 iulie 1940, la garanțiile franco-britanice din aprilie 1939 și apoi, la 4 iulie, să cedeze locul unui guvern sub președinția lui Ion Gigurtu, în care numărul elementelor progermane era preponderent. Horia Sima, șeful Gărzii de fier, care fusese numit subsecretar de stat la Educația Națională (28 iunie), deținea acum șefia departamentului Cultelor².

Ca urmare a politicii marilor state europene din anii 1939—1940, izolată pe plan internațional, din trupul României unitare s-a cotropit în vara anului 1940, un vast teritoriu, o mare parte din avuția sa națională și o numeroasă populație.

Amputările teritoriale și în mod special odiosul Dictat fascist de la Viena au provocat o adîncă durere și revoltă în rîndurile întregului popor român, slîit să fie martor la sfîșierea teritoriului național pentru a cărui apărare, unitate și integritate se jertfise pe parcursul atîtor secole de luptă. Referindu-se la această situație, Gheorghe Tătărescu, președintele Consiliului de Miniștri, arăta: „Trecutul nostru stă mărturie că actele de cotropire săvîrșite împotriva neamului nostru n-au lăsat urme durabile pe pămîntul românesc și în întreaga noastră istorie ne-a învățat că procesele deschise prin forța asupririi, nu se săvîrșesc decît prin triumful Dreptului, iar izbînzile și înfrîngerile nu au fost decît popasuri trecătoare, care au pregătit izbînda cea de pe urmă a Dreptății”³.

La 6 septembrie, regele Carol al II-lea a abdicat în favoarea fiului său Mihai, iar la 14 septembrie a fost instaurată dictatura legionaro-antonesciană, legionarii avînd rolul dominant în guvern; România a fost proclamată „Stat național-legionar”. În cursul lunii octombrie, cu acordul acestora, în România au intrat trupe germane, care au fost instalate în principalele puncte strategice, în special în zona petrolieră⁴.

² Gh. Zaharia, *Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică*, București, 1974, p. 38.

³ *Timput*, nr. 416.

⁴ A. Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940—ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, 1976.

Masele populare au văzut în unitățile hitleriste care au pătruns în România principalul instrument cu ajutorul căruia cel de al III-lea Reich își asigura subordonarea economică și politică a țării noastre. În același timp, pentru poporul român trupele germane reprezentau acea forță brutală sub a cărei amenințare granițele țării fuseseră sfărțate în 1940, iar la conducerea României se instalaseră cele mai reacționare cercuri politice.

În țară s-a instaurat un val de teroare fascistă, anticomunistă și antidemocratică. Legionarii și-au îndreptat teroarea împotriva P.C.R., a altor organizații și personalități politice progresiste și democratice, care luaseră în trecut atitudine împotriva ideologiei și politicii fasciste, a acțiunilor brutale și expansiunilor agresive ale celui de al III-lea Reich. În zilele de 24—26 noiembrie 1940, legionarii au împușcat, în închisoarea Jilava și în localul poliției din București, un număr de 67 de persoane, între care foști demnitari și funcționari superiori. O mare indignare a stîrnit în întreaga țară asasinarea savantului de renume mondială Nicolae Jorga, a lui Virgil Madgearu, profesor universitar, fost ministru de finanțe, a lui Victor Iamandi, jurist, fost ministru al justiției⁵.

La 23 noiembrie 1940 dictatura legionaro-antonesciană a aderat la „Pactul tripartit”, alianță politico-militară încheiată la 27 septembrie 1940, la Berlin, între Germania, Italia și Japonia.

Crimele și jafurile comise i-au compromis și mai mult pe legionarii în fața poporului, iar demagogia lor socială a stîrnit o profundă îngrijorare în numeroase cercuri ale burgheziei. În aceste împrejurări, între grupările din guvern — antonesciană, pe de o parte, și șefii legionari, pe de altă parte — s-a deschis o luptă, cu final sîngeros, pentru acaparea monopolului puterii. În ianuarie 1941, legionarii contînd pe simpatia și sprijinul Germaniei, au încercat să-l înlăture pe Antonescu din guvern printr-un puci, în cursul căruia jafurile și asasinările au atins punctul culminant. Haosul și actele anarhice ale legionarilor îi convinseseră însă pe hitleriști că gruparea legionară nu era capabilă să asigure o stare de ordine în care Germania să poată exercita sistematic și în mod organizat exploatarea economică a bogățiilor României și atragerea armatei române în războiul antisovietic. Faptul acesta a determinat guvernul german să dea cîștig de cauză grupării antonesciene.

La 22 iunie 1941, împotriva voinței poporului român, România a fost împinsă în războiul hitlerist, antisovietic ce-i fusese impus; la 6 decembrie 1941 a fost pusă în stare de război cu Marea Britanie, iar la 6 iunie 1942 și cu Statele Unite ale Americii. Cîrdășenia reacțiunii române cu fascismul german a dus la subordonarea țării Germaniei naziste, la ruinarea economiei naționale, la sărăcirea și înfometarea maselor. Participarea la război alături de Germania hitleristă, jefuirea bogățiilor țării de către imperialismul german au dus România în pragul unei catastrofe naționale.

⁵ Ibidem, p. 102—103.

Suferințele abătute asupra poporului român în anii dictaturii militare antonesciene, 1941—1944, și ai dominației hitleriste fasciste sînt ilustrate prin arestarea și judecarea a 11.000 antifasciști, verdictele însumînd zeci de mii de ani de închisoare sau muncă silnică; peste 300 de condamnări la moarte, internarea în ghetouri și lagăre din Germania a circa 50.000 de cetățeni români. Tragedia a fost cumplită pentru populația din nordul Transilvaniei „cedat” Ungariei horthyste: concedieri masive de muncitori români; deposedarea de pămînt a zeci de mii de țărani; trimiterea în lagăre a 170.000 de oameni, dintre care peste 100.000 uciși; asasinarea a zeci de mii de oameni, a unor militanți revoluționari români, evrei, slovaci, maghiari care au plătit pentru dîrzenia în lupta împotriva horthyștilor⁶.

În această perioadă de grea cumpănă pentru poporul român, cînd însăși ființa României ca stat era grav amenințată, partidele și grupările politice democratice, revoluționare, și-au asumat cu îndrăzneală și luciditate răspunderea de a organiza și conduce la victorie lupta tuturor forțelor muncitorești și populare, patriotice și naționale, a întregului nostru popor pentru eliberarea de sub dominația fascistă. Mișcarea de rezistență antifascistă din România, al cărui organizator și conducător a fost P.C.R. s-a manifestat sub diverse forme, cu intensități diferite, de la o perioadă la alta, ceea ce demonstrează imbinarea principialității revoluționare cu elasticitatea în stabilirea obiectivelor și metodelor de luptă⁷.

În anii dictaturii legionare (septembrie 1940—ianuarie 1941) și ai regimului de dictatură militară-fascistă (ianuarie 1941—23 august 1944), cînd în joc se afla însăși existența de-sine-stătătoare a națiunii române, contactele și tratativele P.C.R. cu celelalte forțe patriotice naționale s-au amplificat, deși comuniștii erau supuși permanent represiunilor polițienești⁸.

Călit în marile bătălii de clasă, Partidul Comunist Român a găsit — ca și în trecut — în rîndurile sale și ale clasei muncitoare resursele capabile să asigure continuarea luptei cu și mai multă vigoare. El și-a menținut structura organizatorică, de la organele superioare de conducere pînă la organizațiile de bază, avînd forțe pentru a-și reface, de fiecare dată, verigile lovite. Partidul avea organizații în majoritatea centrelor industriale și în marile întreprinderi; el și-a creat legături la sate și în unele unități militare din București, Craiova, Timișoara, Caransebeș, Constanța, din apropierea orașelor Roșiorii de Vede, Sibiu și altele. În pofida situației grele, comuniștii au știut să mențină și să întărească legăturile cu masele muncitoare, cu păturile mijlocii și să sta-

⁶ Maria Covaci, în *Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică*. București, 1974, p. 41—53.

⁷ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare — A.I.S.I.S.P.), cota A XXX—10, inv. 1580; cota Ab XXV—2.

⁸ M. Mușat, I. Ardeleanu, în *Anale de istorie*, 29, 2, 1983, p. 58—71; Gh. Zaharia, în *Anale de istorie*, 2, 1983, p. 72—89.

bilească contacte cu reprezentanți ai altor grupări sociale care, într-o măsură mai mare sau mai mică, se opuneau alianței cu Germania nazistă și războiului hitlerist. Direcția generală a poliției era nevoită să recunoască, într-o notă din 17 decembrie 1943, că nici chiar „internarea în lagăr a comuniștilor nu constituie o izolare a lor de restul societății”⁹.

Partidul Comunist Român s-a pronunțat de la început împotriva dictaturii legionare și apoi, militarofasciste. În timp ce principalele partide ale burgheziei — Partidul Național Țărănesc și Partidul Național Liberal — s-au declarat de acord cu aducerea la putere a lui Ion Antonescu și au permis unor membri ai lor să ocupe „funcții tehnice” în aparatul de stat, în măsura în care generalul le-a cerut concursul, Partidul Comunist Român a luat atitudine clară și hotărâtă împotriva regimului legionar, a demascat caracterul lui fascist și politica pe care o ducea, la subordonare a României Reichului hitlerist, și a chemat la acțiune generală și consecventă împotriva acestui regim¹⁰. „Partidul Comunist Român, partidul clasei muncitoare — releva ziarul „Scnteia”, organul central de presă al P.C.R. —, cheamă poporul muncitor la luptă revoluționară pentru izgonirea dictaturii militare-gardiste, căci numai prin lupta revoluționară vom dobîndi pace, pîine, pămînt și libertate”¹¹.

Înfruntînd cu curaj măsurile represive ale autorităților și ale poliției, comuniștii, punîndu-și viața în primejdie, au desfășurat o intensă activitate pentru a explica poporului român sensul adevărat al evenimentelor interne și internaționale, pentru a-l mobiliza la luptă împotriva regimului legionar și a hitleriștilor cotropitori. Propaganda antifascistă, antihitleristă desfășurată de comuniști în rîndurile muncitorilor din fabrici și uzine, ale țăranilor și intelectualilor, ale ostașilor și altor categorii de cetățeni a îmbrăcat cele mai diverse forme, un rol important ocupînd munca de la om la om și, mai ales, editarea și difuzarea, în mii de exemplare, a numeroase publicații ilegale. În perioada septembrie 1940 — august 1941, P.C.R. a reușit să editeze peste 30 de organe de presă, centrale sau locale, printre care: „Scnteia”, „Buletin”, „Tînărul patriot”, „Buletin informativ”, „Buletinul Capitalei”, „România liberă”, „Chemarea”, tipărite la București; „Presa liberă”, „Szabád Szó”, „Népszabadság”, „Ellenállás” și „România liberă” — Banat, tipărite la Timișoara; „Uzina și ogorul” — Brașov; „Dunărea roșie” — Galați; „Buletinul tineretului patriotic” — Ploiești; „Moldova roșie” — Iași și altele. Partidul Comunist Român a fost singurul partid politic din România care a avut, în acei ani grei, organe de presă proprii, opuse celor oficiale, editate sau controlate de regimul dictatorial ce guverna țara.

⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 103, dosarul nr. 8 174, fila 224.

¹⁰ A.I.S.I.S.P., cota Ab XXIV—1, (Documentul: *Punctul nostru de vedere*, elaborat de C.C. al P.C.R. la 10 septembrie 1940).

¹¹ *Scnteia* din 17 septembrie 1940.

Totodată, militanții comuniști au asigurat tipărirea și difuzarea a numeroase broșuri, manifeste, apeluri, afișe, comunicate, fluturași și altor materiale, care făceau cunoscut maselor cuvântul partidului comunist, au scris pe zidurile fabricilor și locuințelor chemări la luptă adresate maselor populare. Numai prin grija C.C. al P.C.R. a fost editat, din toamna anului 1940 și pînă în primăvara anului 1944, un număr de 111 titluri de materiale de propagandă și agitație, dintre care 57 manifeste, 27 broșuri și buletine informative¹².

Înțelegînd pericolul pe care-l reprezenta Germania hitleristă pentru interesele poporului român, P.C.R. a chemat masele populare la luptă împotriva hitlerismului și, în condițiile în care directivele Cominternului recomandau, contravenind liniei politice a partidului nostru, ca ascuțișul luptei să fie îndreptat nu împotriva Germaniei fasciste ci Franței și Angliei. Sînt profund grăitoare pentru atitudinea patriotică a comuniștilor asemenea importante acțiuni ca demonstrația desfășurată la Obor (București), la 3 noiembrie 1940, organizată și condusă de Partidul Comunist Român, cu prilejul căreia participanții au scandat lozincile: „Jos fascismul!“, „Vrem independență națională!“, „Afară cu armata de ocupație!“¹³. În același sens, Partidul Comunist Român a denunțat în fața maselor rolul de „trupe de ocupație“ al forțelor militare hitleriste ce pătrunseseră în țară. „România este cotropită de armatele germane de ocupație — se arăta într-un manifest al C.C. al P.C.R. din 18 decembrie 1940 —. Zilnic continuă să invadeze țara noi forțe militare germane“¹⁴.

Pregătind răsturnarea dictaturii militaro-fasciste și militînd consecvent pentru salvarea țării de catastrofa națională de care era amenințată, ca urmare a participării la un război nedorit și urit de popor, Partidul Comunist Român a urmărit cu perseverență coalizarea pe baze largi a tuturor forțelor sociale și politice interesate dintr-un motiv sau altul în înfăptuirea unor asemenea acte patriotice. Partidul Comunist Român a fost singurul partid politic din România care a avut în acele împrejurări o orientare clară și a acționat în virtutea ei pe niște direcții de larg interes patriotic, național, popular. Este meritul istoric al P.C.R. de a fi văzut perspectiva eliberării țării de sub jugul fascist în unirea tuturor forțelor naționale care se pronunțau în acest sens, pe baza unei platforme comune.

În documentele elaborate pînă la izbucnirea războiului sovietic, în deosebi în platformele Comitetului Central din decembrie 1940 și ianuarie 1941, P.C.R. a demască caracterul antinațional al aderării guvernului antonescian la pactul tripartit, al înfeudării țării imperia lismului german, mobilizînd masele la lupta pentru salvarea intereselor naționale ale țării. În circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941

¹² *Scînteia* din 17 septembrie 1940.

¹³ Arh. M.Ap.N., fondul Ministerul înzestrării armatei și producției de război, 1940, dosarul nr. 127, fila 360.

¹⁴ A.I.S.I.S.P., Dosarul nr. 1041/153, fila 294.

în Platforma-program din 6 septembrie 1941 și în alte documente, partidul comunist a elaborat tactica de luptă corespunzătoare noilor condiții în care se afla țara, stabilind printre altele următoarele obiective de luptă: răsturnarea regimului antonescian; formarea unui guvern al independenței naționale, compus din reprezentanți ai tuturor forțelor patriotice; ieșirea României din războiul antisovietic și alăturarea ei la coaliția Națiunilor Unite; alungarea trupelor hitleriste din țară, și eliberarea părții de nord a Transilvaniei; recucerirea libertăților cetățenești și democratice etc.

Comuniștii români au demonstrat înțelegerea esențială a faptului că, în noile condiții, rolul de conducător al poporului român revenea clasei muncitoare. Tocmai de aceea, atât Circulara din 8 iulie 1941, cât și alte documente ale partidului au subliniat cu tărie necesitatea făuririi unității de acțiune a clasei muncitoare. „Comuniștii trebuie să lucreze zilnic la formarea unității de luptă și a frontului unic al clasei muncitoare cu muncitorii social-democrați, național-tărâniști și cei fără de partid — sublinia Circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941 —. Printr-o muncă strălucitoare, trebuie să cucerească masele muncitorești, mai cu seamă tineretul. Fără unitatea clasei muncitoare nu se poate organiza cu succes nici unitatea de luptă pentru dezrobirea națională a poporului român¹⁵. Spre deosebire de anii anteriori, când comuniștii propuneau făurirea frontului unic peste capul conducătorilor social-democrați, în noile condiții ei apreciau în mod just că unitatea de acțiune a clasei muncitoare trebuie să fie realizată atât prin lupta comună la bază, în întreprinderi, cât și prin înțelegeri la nivelul conducătorilor celor două părți muncitorești, prin tratative „cu conducătorii centrali și locali“ ai P.S.D.

Problema tacticii P.C.R. în noile condiții istorice, a necesității luptei pentru făurirea Frontului Unic Național a fost prezentă și în alte documente ale partidului. Astfel, în documentul intitulat: Frontul unic al popoarelor iubitoare de libertate, împotriva fascismului german, elaborat de C.C. al P.C.R. la începutul lunii august 1941, se arăta: „În urma acordului dintre Uniunea Sovietică și Anglia și, mai pe urmă, în urma acordului între Uniunea Sovietică și Cehoslovacia și Polonia..., s-a deschis și în România drumul larg spre realizarea unui singur front unic de luptă al poporului întreg împotriva ocupanților fasciști... România trebuie să se încadreze în lupta gigantică a Uniunii Sovietice, a țărilor democratice și a popoarelor subjugate pentru zdrobirea fascismului german, dușmanul de moarte al întregii omeniri, pentru libertate și independență națională¹⁶.

Partidul Comunist Român a apreciat că intensificarea împotrivirii poporului român față de continuarea războiului alături de Reichul hit-

¹⁵ I. Popescu-Puțuri, în *Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică*, București, 1974, p. 17—29.

¹⁶ A.I.S.I.S.P., cota Ab XXV—2.

lerist, evoluția situației de pe front, realizarea alianței dintre U.R.S.S. Anglia și celelalte state potrivnice Axei, perspectiva adâncirii disensiunilor dintre guvernul antonescian și principalele grupări burgheze vor duce la o polarizare a forțelor, creîndu-se condiții favorabile formării Frontului Unic Național al poporului român.

Avînd în vedere că interesele fundamentale ale poporului român, în etapa istorică respectivă, impuneau pe prim plan făurirea unei largi alianțe antihitleriste, P.C.R. a încus în platforma sa de acțiune doar obiective care să asigure colaborarea, în cadrul unui program minimal, a tuturor forțelor politice interesate, dintr-un motiv sau altul, în înlăturarea dominației hitleriste. Platforma-program din septembrie 1941 prevedea, în esență: încetarea războiului împotriva Uniunii Sovietice și participarea României la luptă împotriva Germaniei hitleriste alături de statele coaliției antifasciste; alungarea trupelor germane din România; răsturnarea guvernului antonescian și instituirea unui guvern cu participarea reprezentanților tuturor forțelor patriotice naționale; eliberarea părții de nord a Transilvaniei de sub dominația horthystă; amnistie generală; desființarea lagărelor de internare; restabilirea drepturilor și libertăților cetățenești; îmbunătățirea situației economice și culturale a celor ce muncesc și altele. Propunînd „lupta comună a tuturor partidelor, grupărilor, persoanelor politice, și tuturor patrioților români, pentru realizarea Frontului Unic Național al poporului român“, P.C.R. sublinia că „pentru zdrobirea fascismului cotropitor, pentru cucerirea drepturilor și libertăților democratice și cetățenești, a independenței poporului român, (comuniștii) renunță la orice lozincă sau acțiune care ar putea să-i DESPARTĂ de celelalte partide și grupări politice care sînt pentru dezrobirea națională a poporului român. Însă ei nu renunță la programul lor, la propagarea programului lor și a lozincilor finale“¹⁷. Prevederile Platformei-program, corespunzînd cerințelor istorice, au constituit baza politică pentru unirea tuturor forțelor patriotice și naționale antihitleriste.

Spre deosebire de forțele burgheze din opoziție, care au evoluat de la atitudini și soluții parțiale, de compromis, inefficiente spre acceptarea, în final, a necesității înlăturării dictaturii antonesciene și ieșirii României din război prin lupta armată, esența soluției propuse, de la început, de P.C.R. consta în faptul că poporul român nu trebuie să aștepte pasiv rezolvarea destinului său pe fronturile luptei purtate de coaliția antihitleristă, ci să se ridice cu propriile sale forțe la luptă, asigurîndu-și în felul acesta un viitor demn.

În Rezoluția sa din ianuarie 1942¹⁸ C.C. al P.C.R., analizînd atitudinea diferitelor clase și pături sociale față de regimul antonescian și de politica acestuia, aprecia că poporul român, în ansamblul său, se opunea continuării războiului alături de Reahul hitlerist. În frun-

¹⁷ Loc. cit.

¹⁸ Loc. cit., cota Ab XXVI.

tea mișcării de rezistență națională antihitleristă s-a situat clasa muncitoare, partea cea mai combativă și organizată a poporului român, forța socială cea mai înaintată. „Muncitorii — relevă Rezoluția — pornesc din ce în ce mai hotărît la lupta pentru pâine și împotriva războiului lui Hitler... Ieșirile în masă, încetarea lucrului, devin din ce în ce mai numeroase. Țăranii... refuză muncile forțate, se opun blocării cerealelor și rechizițiilor. Ei vorbesc deschis contra ocupanților și a războiului lui Hitler, în multe părți ajută pe prizonierii sovietici și ascund pe dezertori. Crește nemulțumirea și revolta soldaților în urma lipsei de hrană, a suferințelor și tratamentului umilitor din partea armatei germane”¹⁹.

O expresie semnificativă a creșterii stării de nemulțumire a poporului român, a spiritului său de revoltă o constituia și faptul-remarcat în Rezoluția din ianuarie 1942 a C.C. al P.C.R. — că, sub presiunea maselor, liderii partidelor burgheze luau atitudine tot mai deschis împotriva politicii regimului antonescian, ceea ce prezenta o mare importanță, deoarece îngusta și mai mult baza de susținere a acestuia.

În lumina acestei analize lucide, C.C. al P.C.R. a stabilit că sarcina fundamentală ce stătea în fața partidului în etapa respectivă era de a acționa pentru a împiedica planul mareșalului Antonescu de a retrimite armata română pe front. „Toți patrioții români, cărora le este sfântă existența și libertatea națională a poporului român, trebuie să se ridice împotriva concentrărilor actuale în masă și a mobilizării generale în pregătire — sublinia Rezoluția C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942 — „Comuniștii și toți prietenii partidului nostru trebuie să pornească imediat, practic la organizarea luptei împotriva concentrărilor individuale masive, la zădărnicierea mobilizării generale și pentru reîntoarcerea în țară a soldaților de pe front, pe baza tacticii de front patriotic, fără să mai pună vreo altă condiție din „Platforma Partidului“. Fiecare patriot trebuie să intre în această luptă, fiindcă însăși existența poporului, viața tuturor fiilor săi e amenințată cu nimicirea imediată”²⁰.

Înfringerea trupelor Axei în bătălia de la Stalingrad și în Africa de nord a determinat o intensificare a luptei forțelor revoluționare și democratice împotriva politicii guvernului antonescian de continuare a războiului alături de Reichul hitlerist. O activitate intensă a desfășurat în acest sens Partidul Comunist Român — forța politică cea mai dinamică din cadrul opoziției antifasciste românești. În ianuarie 1943, după pregătiri minuțioase, a început editarea, în condiții de ilegalitate, a ziarului „România liberă“, care, vreme de peste doi ani și jumătate, a îndeplinit rolul de organ central de presă al Partidului Comunist Român. Totodată, Comitetul Central al partidului, comitetele sale regionale, județene sau locale au tipărit și au difuzat pe teritoriul țării numeroase manifeste în care poporul român era chemat la lupta im-

¹⁹ Loc. cit.

²⁰ Loc. cit.

potriva continuării războiului alături de Germania nazistă, pentru răsturnarea dictaturii antonesciene. Spre sfârșitul lunii ianuarie 1943, Inspectoratul general al jandarmeriei semnală răspîndirea în cartierele muncitorești din orașul Arad a unor manifeste în limbile română și maghiară în care se cerea rechemarea armatelor române de pe front și încheierea unei păci separate cu Uniunea Sovietică²¹. Cîteva zile mai tîrziu, la 30 ianuarie 1943, Direcțiunea generală a poliției consemna o acțiune similară la București, unde fuseseră difuzate manifeste prin care se făcea propagandă antihitleristă, soldații români fiind îndemnați să refuze a mai lupta pe front²².

În mișcarea de rezistență antifascistă o contribuție însemnată au adus organizațiile de masă conduse sau aflate sub influența partidului: Uniunea Tineretului Comunist, Apărarea patriotică, Frontul plugarilor, Uniunea oamenilor muncii maghiari (Madosz) etc. În 1942, P.C.R. a înființat organizația Uniunii patrioților, care avea sarcina ca, pe baza obiectivelor platformei P.C.R. din 6 septembrie 1941 și a rezoluției C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942, să strîngă în jurul său și să mobilizeze la luptă pe intelectuali, funcționari, studenți, meseriași, mici comercianți și industriași²³. În același timp, P.C.R. și-a pus ca sarcină organizarea unui aparat militar al partidului cu ramificații în întreaga țară. Aparatul militar avea misiunea de a organiza desfășurarea luptei armate împotriva dictaturii militaro-fasciste și a hitleriștilor. Se preconiza atragerea armatei de partea frontului patriotic, organizarea de grupe de patrioți înarmați în orașele și satele unde existau organizații de partid și în rîndurile unităților militare. Se stabileau, de asemenea, cadrul organizatoric al aparatului militar și atribuțiile fiecărui compartiment în parte²⁴.

Mișcarea de rezistență antifascistă din România a îmbrăcat cele mai diverse forme: deteriorarea utilajelor în uzine, deraierea trenurilor militare, acțiuni de sabotaj în uzinele de armament și incendierea depozitelor militare, acțiuni de partizani și ale formațiunilor de luptă patriotice, nesupunerea țăranilor la rechiziții, proteste adresate guvernului antonescian de numeroase personalități din domeniul culturii, neaprezentarea a zeci de mii de oameni la recrutare, dezertări în masă, ciocniri între soldați români și hitleriști, opoziția unor cercuri industriale și bancare față de cererile economice ale Germaniei naziste.

Coaliția forțelor patriotice antihitleriste s-a sudat verigă cu verigă, moment cu moment: în septembrie 1943 s-a creat Frontul Patriotic Antihitlerist, care grupa P.C.R., Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, P.S.T., MADOSZ-ul și organizații ale P.S.D. Frontul Patriotic Antihitlerist a dat expresie, pe plan organizatoric, voinței celor mai di-

²¹ Loc. cit., dosarul nr. 328, fila 482.

²² Loc. cit., dosarul nr. 280, fila 392.

²³ M. Covaci, *Lupta antifascistă pentru independența și suveranitatea României*, 1971.

²⁴ I. Ceausescu, *Din activitatea P.C.R. în rîndurile armatei, 1921—1944*, 1971.

verse forțe social-politice de a acționa unite pentru eliberarea țării. De asemenea, s-au vădit roadele activității partidului de raliere în frontul forțelor democratice a oamenilor aparținând naționalităților conlocuitoare: „Din răbia hitleristă nu este decât o singură scăpare: lupta comună antihitleristă de eliberare... Populația maghiară din țara noastră își poate dobîndi libertatea numai prin scuturarea împreună cu poporul român a jugului hitlerist”²⁵.

Crearea Frontului patriotic antihitlerist a marcat un moment de seamă în procesul de unire a tuturor forțelor antihitleriste, a înlesnit o mai bună coordonare a mișcării de rezistență antifascistă, impulsivînd dezvoltarea ei rapidă.

O condiție primordială pentru realizarea unor largi alianțe politice bazate pe unitatea clasei muncitoare o constituia întărirea partidului comunist, a unității rîndurilor sale. Păstrînd o strînsă legătură cu activiștii din închisori și lagăre, printre care Gheorghe Gheorghiu Dej, Nicolae Ceaușescu, Teohari Georgescu, ș.a. conducerea partidului s-a orientat tot mai insistent spre mobilizarea tuturor forțelor pentru lărgirea frontului patriotic antihitlerist, organizarea și conducerea fermă a luptei de eliberare a patriei de sub dominația hitleristă.

Un factor care a contribuit la făurirea unei și mai largi coaliții și la întărirea potențialului de luptă al forțelor antidictatoriale și antihitleriste l-a constituit realizarea, în aprilie 1944, a Frontului unic muncitoresc între P.C.R. și P.S.D. La obținerea acestui important succes, o contribuție de seamă au adus: Lucrețiu Pătrășcanu, Constantin Agiu, Petre Constantinescu-Iași ș.a. din partea P.C.R. și C. Titea-Petrescu, Ștefan Voitec, Lothar Rădăceanu, Teodor Iordăchescu din partea P.S.D. Prin făurirea F.U.M. s-a realizat unitatea de acțiune a clasei muncitoare și s-a întărit capacitatea ei de luptă pentru eliberarea patriei. Manifestul programatic al F.U.M., dat publicității cu prilejul zilei de 1 Mai 1944, chema la unire în lupta hotărîită de eliberare națională toate forțele patriotice, antihitleriste, în lupta hotărîită pentru: „Pace imediată. Răsturnarea guvernului Antonescu. Formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste. Izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane. Pentru o Românie liberă, democratică și independentă”²⁶.

Realizarea Frontului Unic Muncitoresc, acțiunile comune duse de reprezentanții celor două partide muncitorești pe linia apărării intereselor fundamentale ale patriei au dat un nou impuls coalizării forțelor antihitleriste. În aceste condiții, la 26 mai 1944, P.C.R. și P.S.D. au semnat un acord cu gruparea liberală condusă de Gh. Tătărescu și Partidul Național Democrat condus de dr. Petre Topa și s-a putut convoca, la inițiativa Partidului Comunist Român, în noaptea de 13/14 iunie, într-o casă conspirativă a comuniștilor, o consfătuire la care au luat

²⁵ L. Bányai, *Pe făgașul tradițiilor frățești*, București, 1971, p. 244—245.

²⁶ Șt. Voitec, în *Anale de istorie*, 4, 1974.

parte reprezentanți ai P.C.R., ai palatului și armatei. După îndelungi dezbateri în cadrul consfățuirii au fost acceptate punctul de vedere și planul Partidului Comunist Român de răsturnare prin forță a dictaturii antonesciene, de bizuire a întregii lupte insurecționare pe forțele interne, luptă coordonată cu situația externă în vederea scoaterii țării din războiul hitlerist și întoarcerii armelor împotriva Germaniei naziste²⁷.

Creșterea mișcării de rezistență a determinat multiplicarea disensiunilor în rîndul claselor exploatatoare, activizînd noi forțe anti-hitleriste. Reprezentanți ai partidelor și grupărilor politice burgheze, industriași și financieri, comercianți, cercurile palatului regal își manifestau adversitatea față de dominația hitleristă fie din rațiuni de ordin economic — acapararea de către monopolurile germane a unei părți a industriei românești și perspectiva sumbră de hinterland agrar rezervată României de către Reichul hitlerist —, lezîndu-le grav interesele, fie din motive politice. Conducătorii partidelor politice burgheze — Partidul Național Țărănesc și Partidul Național Liberal — au avut o atitudine contradictorie față de dictatura antonesciană și de războiul antisovietic. Ei au sprijinit, în anumite momente, regimul lui Antonescu și unele măsuri întreprinse de acesta. În același timp, legați prin interese de afaceri cu Anglia, Franța și Statele Unite ale Americii, ei nutreau sentimente potrivnice Germaniei naziste, erau convinși de înfrîngerea finală a acesteia. După faza inițială a războiului antisovietic cu care s-au declarat de acord, frunțașii P.N.Ț. și P.N.L. s-au pronunțat împotriva continuării ostilităților de către România. Totodată, ei au luat atitudine împotriva unor acte de guvernămînt; opoziția lor era, însă, limitată, manifestîndu-se, mai ales, prin memorii de scrisori adresate mareșalului. Ei se temeau de ridicarea la luptă a maselor, erau împotriva unor metode de acțiune ca sabotajele industriale, agitațiile politice în rîndurile armatei, preconizate și utilizate de partidul comunist, care își dovedeau eficacitatea²⁸.

Încă de la instaurarea dictaturii legionare, în septembrie 1940, între Antonescu și palatul regal au apărut o serie de fricțiuni determinate de preluarea de către general a celor mai importante prerogative regale, de modul său neprotocolar de comportare în relațiile cu monarhul, de excluderea sistematică a regelui de la luarea unor decizii importante. Pe parcurs, în condițiile înfrîngerilor militare suferite de Germania nazistă și ale dezvoltării rezistenței antihitleriste din România, aceste fricțiuni s-au agravat. Dîndu-și seama că, rămînînd inactivă, monarhia nu va supraviețui prăbușirii regimului antonescian, cer-

²⁷ A. Simion, în *Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică*, p. 121—131.

²⁸ A se vedea pe larg: A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Napoca, 1979, p. 193—215, 217—224, 271—277, 311—319, 341—349, 399—404.

curile palatului și-au pus problema găsirii căilor pentru scoaterea țării din război. Apropiatii regelui au intensificat legăturile cu liderii diferitelor partide și grupări burgheze opoziționiste, au recrutat aderenți din rândurile generalilor activi și de rezervă. Se închegau astfel în jurul regelui două grupuri — unul format din militari, iar celălalt din oameni politici care căutau soluții pentru ieșirea din război²⁹.

Pe fondul general caracterizat prin sporirea gradului de împotrivire a poporului român, în ansamblul său, față de Reichul hitlerist, s-a desfășurat activitatea Partidului Comunist Român de coalizare într-un front comun de luptă a tuturor forțelor patriotice naționale. Crearea, în aprilie 1944, a Frontului Unic Muncitoresc a făurit coloana vertebrală a coaliției de forțe patriotice naționale preconizate de P.C.R. Bazat pe tăria clasei muncitoare unite, P.C.R. și-a intensificat eforturile pentru atragerea forțelor politice burgheze în Frontul Național Antihitlerist.

Contactul Partidului comunist cu generali și ofițeri superiori și cu cercurile palatului regal dovedeau caracterul iluzoriu al speranțelor liderilor partidelor burgheze P.N.Ț.-Maniu și P.N.L.-Brătianu în posibilitatea găsirii unei soluții de ieșire din situația existentă fără comuniști și fără o participare a maselor; în rândurile lor își făceau loc tot mai mult teama de a nu rămâne în afara evenimentelor și în izolare totală, de a nu-și pierde definitiv pozițiile politice și influența în țară, de a nu se compromite chiar în ochii partizanilor lor. Tocmai de aceea, liderii P.N.Ț. și P.N.L. s-au văzut nevoiți să accepte, la 20 iunie 1944, încheierea unui acord cu Partidul Comunist Român și Partidul Socia.-Democrat. Rezultat al politicii de largi alianțe general-democratice, antihitleriste, preconizată de P.C.R., acest acord exprimat prin crearea Blocului național-democrat (B.N.D.) a reprezentat unirea în lupta antifascistă a celor mai diverse clase și păături sociale, partide și grupări politice, coalizînd în jurul clasei muncitoare — forța de bază a mișcării de rezistență — toate forțele patriotice, masele largi ale oamenilor muncii de la orașe și sate și, totodată, chiar și unii aliați vremelnici din rândul claselor dominante.

Semnificația realizării B.N.D. și rolul P.C.R. în ansamblul alianțelor politice create nu au scăpat observației organelor informative naziste, care raportau în acele zile că „evoluția politicii interne din ultimele săptămîni arată clar o trecere a tuturor opozițiilor spre stînga, cu preluarea conducerii acestei opoziții de către partidul comunist”³⁰.

La baza făuririi acestor alianțe au stat, în esență, obiectivele de luptă stabilite și propuse de P.C.R. încă din anii 1940—1941. Fiind prezent în toate înțelegerile realizate din inițiativa și la insistențele sale, P.C.R. a jucat rolul conducător, dinamizator al tuturor forțelor

²⁹ *Ibidem*, p. 459—463.

³⁰ *Ibidem*.

politice capabile să-și aducă, într-o măsură mai mare sau mai mică, indiferent de motive și scopuri proprii, contribuția la opera de eliberare națională a țării de sub dominația fascistă.

De teamă de a nu se compromite și a-și îngreua singuri situația de pe urma susținerii războiului antisovietic dus de Antonescu alături de Hitler, treptat, regele și sfetnicii săi mai importanți, cercurile palatului au evoluat spre o apropiere de forțele politice care consimțiseră la realizarea B.N.D. De unde la început regele personal susține acțiunea militară dusă de Ion Antonescu alături de Germania hitleristă, el însuși vizitând în câteva rânduri frontul și interesându-se îndeaproape de desfășurarea și perspectivele operațiilor armatei, treptat avea să se distanțeze de această cauză. Astfel se explică acceptarea de către rege a stabilirii unor legături tot mai strânse cu reprezentanții P.C.R. și ai celorlalte forțe înmăruncheate în Blocul național democrat.

Între 20 iunie și 23 August 1944 au avut loc ședințe conspirative ale reprezentanților partidelor B.N.D. și ai cercurilor palatului regal, în cadrul cărora s-au discutat îndeosebi probleme de ordin politic, privind structura noului guvern, întocmirea proclamației regale, a decretelor ce urmau să fie adoptate imediat după înlăturarea dictaturii militară-fasciste și alte probleme cu caracter general³¹.

O deosebită valoare națională a avut politica adoptată de partidul comunist față de armată. Apreciind în mod just legătura armatei cu interesele vitale ale națiunii, starea de spirit antihitleristă ce se dezvoltă în rândurile militarilor, P.C.R. s-a orientat spre atragerea întregii armate alături de forțele partitice, cu menținerea structurilor ei. Această concepție a determinat și trăsăturile caracteristice ale planului insurecțional elaborat, locul acordat în acesta colaborării cu ofițerii superiori din corpul de comandă și acțiunii regelui în calitatea sa de cap al oștirii. „În lupta pentru înlăturarea regimului dictatorial, alungarea trupelor germane din țară și eliberarea României — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — partidul nostru a reunit forțe de orientări dintre cele mai diverse, colaborând cu diferite grupări și organizații democratice, cu cadre de comandă din armată, ofițeri și generali patrioți, stabilind legături cu partide burgheze, precum și cu monarhia și cercurile grupate în jurul acesteia, cu un mare număr de personalități ale vieții cultural-științifice și politice”³².

În timpul pregătirilor din lunile iunie-august 1944 pentru declanșarea insurecției, la care au participat reprezentanți ai partidelor din B.N.D. și ai cercurilor palatului, P.C.R. a continuat să fie factorul dinamizator al coaliției largi de forțe create, să promoveze cu fermitate linia acțiunii practice și hotărâte, contracarând șovăielile liderilor partidelor burgheze, dispuși, în continuare, să tergiverseze în așteptarea

³¹ I. Petre, în *Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică*, p. 154—164.

³² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, 5, București, 1971, p. 800.

unei acțiuni a guvernului antonescian care să scoată țara din război. Ogîndind concepția P.C.R. asupra misiunii Blocului Național Democratic, ziarul „România liberă” publica, la 10 august 1944, un articol redacțional în care sublinia că „Partidele de opoziție — reprezentînd poporul român în întregul lui — au căzut de acord asupra politicii externe pe care țara trebuie s-o urmeze”, dar se releva că „atît nu e de-ajuns”, că „un program politic nu este nimic dacă nu este un program de luptă și dacă nu se traduce imediat în fapt”³³. Articolul era explicit în ceea ce privește obiectivul central al acțiunii preconizate — desprinderea țării din angrenajul de război al Germaniei naziste și eliberarea de sub dominația hitleristă. „Blocul partidelor — se sublinia în editorial — nu-și poate pierde vremea așteptînd ca guvernul Antonescu să fie cîștigat cauzei naționale... Blocul partidelor trebuie deci să lupte pîste capul guvernului, împotriva guvernului, adresîndu-se direct nației și chemînd-o la rezistență și la luptă”.

În vara anului 1944, condițiile interne și externe deveniseră favorabile trecerii la înfăptuirea insurecției armate. Factorii principali care îndicau această realitate erau: starea de efervescență a maselor, adîncirea crizei politice și militare a regimului de dictatură militarofascistă; atitudinea profund ostilă a majorității armatei române față de continuarea războiului hitlerist; înfăptuirea în ansamblu a măsurilor politice și militare de pregătirea insurecției. Pe plan extern existau condiții favorabile create de succesele militare hotărîtoare ale armatei sovietice, care ducea greul războiului, de acțiunile ofensive ale armatelor anglo-americane în vestul Europei după deschiderea celui de-al doilea front în iunie 1944, de amploarea luptei antifasciste a popoarelor Europei, de mișcarea de partizani, ce dădea puternice lovituri mașinii de război hitleriste, de forțele populare, care au adus o contribuție de mare însemnătate la cauza generală a victoriei în războiul antifascist. Evenimentele militare din vara anului 1944 pe fronturile celui de-al doilea război mondial, și îndeosebi pe frontul sovieto-german, au creat împrejurări favorabile pentru trecerea la răsturnarea dictaturii militarofasciste. La 20 august 1944, cînd pe frontul Iași—Chișinău armata sovietică a început o puternică ofensivă, pătrunzînd adînc în dispozitivul inamic și silindu-l să se retragă, provocîndu-i grele pierderi, în interiorul țării, efervescența maselor atinsese punctul culminant. Guvernul fascist era izolat, aparatul de stat, cuprins de derută se descompunea, măsurile politice și militare stabilite de partidul comunist în colaborare cu celelalte forțe antihitleriste, fuseseră în ansamblu înfăptuite. Erau coapte toate condițiile necesare trecerii la acțiunea hotărîtoare.

Reunite pe baza obiectivului comun al scoaterii țării din războiul hitlerist, deși opuse ca interese și concepții asupra dezvoltării ulterioare social-politice a țării, forțele politice interne coalizate — folo-

³³ *România liberă* din 10 august 1944.

sind condițiile favorabile create de ofensiva armatei sovietice — au constituit factorul hotărîtor în organizarea și înfăptuirea dobîndirii dictaturii militaro-fasciste, a scoaterii țării din războiul antisovietic și alăturării ei la coaliția antihitleristă.

Înfăptuirea revoluției de eliberare națională și socială antifascistă din august 1944 a dovedit caracterul realist al orientării politice și tactice a partidului comunist, modul creator în care el a aplicat, în condițiile specifice țării noastre, învățătura materialismului istoric despre rolul clasei muncitoare și necesitatea unității ei de acțiune, despre alianțele cu alte clase, partide și grupări sociale, despre corelarea factorilor obiectivi și subiectivi în cucerirea puterii politice și înfăptuirea revoluției proletare.

Sub politica partidelor grupate în Blocul național-democrat s-a constituit noul guvern, avîndu-l ca președinte pe generalul Constantin Sănătescu, iar ca miniștrii fără portofoliu pe Lucrețiu Pătrășcanu din partea P.C.R., Constantin-Titel-Petrescu (P.S.D.), Iuliu Maniu (P.N.T.) și C.I.C. Brătianu (P.N.L.), celelalte ministere fiind atribuite unor militari și specialiști.

În declarația elaborată în noaptea de 23—24 august 1944 și publicată în ziarul „România liberă” din 24 august, se arată: Încheierea imediată a armistițiului, scoaterea României din Axă și curățirea teritoriului românesc de ocupația hitleristă, instaurarea unui regim de drepturi și libertăți publice” sînt obiective care formează programul actualului guvern. În seara zilei de 23 August, începînd de la ora 22, s-a difuzat la radio proclamația regelui Mihai care aducea la cunoștința țării și a lumii întregi evenimentele istorice petrecute în România.

În cursul unor bătălii grele, unitățile militare, împreună cu formațiunile politice, au lichidat în principalele centre ale țării, rezistența trupelor naziste, au eliberat în cîteva zile capitala și o mare parte a țării. Sosirea, la 30 august 1944, a trupelor sovietice în Bucureștiul eliberat a fost salutăată cu entuziasm de masele largi ale populației capitalei.

Diversitatea și multitudinea surselor documentare dau posibilitatea să se aprecieze la justa lui valoare actul înfăptuit de poporul român acum 40 de ani. Numeroase documente — acte și declarații oficiale, rapoarte ale unor diplomați sau oameni politici, comunicate, comentarii și informații ale unor agenții de presă, posturi de radio și ziare vin să ateste însemnătatea internă și externă a actului săvîrșit de poporul român.

Actul de voință al întregului popor român înfăptuit la 23 August 1944 a fost susținut și apărut cu arma în mînă. N-au putut hitleriștii să găsească nici un om politic care să-și asume sarcina de a-i urma în efortul lor de a forma un nou guvern, nici un comandant militar care să-i susțină cu sau fără trupe.

Începînd cu 23 August 1944, România și-a pus toate resursele materiale și umane, întregul potențial economic și militar în slujba luptei împotriva Germaniei hitleriste. Însuflețită de un fierbinte patriotism, armata română a săvîrșit fapte de eroism legendar în lupta dusă, umăr la umăr, cu armata sovietică, pentru desăvîrșirea eliberării teritoriului național de sub ocupația fascisto-horthystă, ca și în bătăliile pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei, Austriei pînă la încheierea victorioasă a războiului.

Evenimentele de acum patru decenii se înscriu ca un moment epocal în întreaga istorie a României, care a determinat o cotitură radicală în destinele țării noastre, a dus la înlăptuirea celor mai înalte idealuri de libertate și dreptate socială, spre care au aspirat și pentru care au luptat de-a lungul secolelor generații după generații, patrioții cei mai luminați, forțele cele mai înaintate ale poporului român. Așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu: „Declanșarea revoluției de eliberare socială și națională din august 1944 a inaugurat o etapă nouă în istoria patriei, a deschis calea împlinirii idealurilor și năzuințelor de dreptate și libertate ale poporului român, a cuceririi depline a independenței și suveranității naționale, a afirmării României ca națiune liberă și demnă în rîndul națiunilor lumii. Înlăptuirea insurecției a marcat începutul unor ample mișcări sociale ale maselor largi ale poporului, în frunte cu clasa muncitoare, conduse de partidul comunist, pentru transformarea revoluționară a societății românești”³⁴.

Idealurile pentru care a luptat poporul român în istoria sa multimilenară, toate forțele revoluționare, progresiste, cei mai buni fii ai poporului și-au găsit împlinirea odată cu trecerea la revoluția și construcția socialistă, care au deschis României calea profundelor transformări și împliniri de azi.

Trăgînd învățăminte din lupta sa îndelungată și grea pentru unitate națională și independența de stat, poporul român, care în decursul istoriei sale a cunoscut consecințele nefaste ale dominației străine și prețul greu al dobîndirii unității și libertății, acționează consecvent pentru dezvoltarea prieteniei și colaborării cu toate țările socialiste, cu țările nealiniat, cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduirea socială, militează cu fermitate pentru securitate și colaborare în Europa, pentru dezarmare și, în primul rînd, dezarmarea nucleară, pentru lichidarea subdezvoltării și realizarea unei noi ordini economice internaționale, pentru afirmarea principiilor noi de relații între state, pentru edificarea unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră.

În cele patru decenii care au trecut de la evenimentul epocal din August 1944, urmînd cu devotament și încredere politica partidului,

³⁴ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la adunarea festivă din Capitală organizată cu prilejul împlinirii a 35 de ani de la revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă, 22 august 1979*, București, 1979, p. 11.

poporul muncitor a schimbat radical chipul patriei. Conduc de partidul comunist, poporul român a parcurs o întreagă epocă istorică: de la orînduirea bazată pe exploatare și asuprire din trecut, la orînduirea nouă, socialistă, în care, liber și depin stăpin pe soarta sa, își făurește în mod conștient propria-i istorie; de la vechea Românie burghezo-moșierească, slab dezvoltată, cu o economie preponderent agrară, dependentă de marile trusturi monopoliste, la România de astăzi, cu o economie dinamică, o industrie și o agricultură în plin proces de dezvoltare, cu un nivel de viață și civilizație materială și spirituală tot mai ridicat.

România, țară care în decursul istoriei a luptat continuu pentru asigurarea independenței și suveranității naționale, se înalță astăzi între popoarele lumii ca o țară a demnității, a progresului, a libertății și democrației, ilustrînd prin faptele și împlinirile sale forța pe care o dobîndește un popor stăpin pe destinele sale. Datorită succesele interne, precum și politicii sale externe principiale și constructive, România se bucură astăzi de un prestigiu fără precedent în întreaga sa istorie. De la România de odinioară, aservită economic și dominată politic de diferitele mari puteri, izolată, puțin cunoscută în lume, s-a ajuns la Republica Socialistă de astăzi, liberă, independentă și înfloritoare, cu o înaltă autoritate și prieteni pe toate meridianele, respectată și apreciată cu căldură pentru contribuția pe care aduce la instaurarea unor noi relații între state și a unei noi ordini economice și politice internaționale, pentru prezența sa deosebit de activă și dinamică, pentru cuvîntul său chibzuit și realist în soluționarea problemelor mondiale în conformitate cu năzuințele popoarelor dornice de pace și libertate.

Întreaga politică internă și externă a țării noastre poartă amprenta puternicei personalități a tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, al cărui rol determinant, esențial, în elaborarea obiectivelor dezvoltării noastre economico-sociale asigură organizarea și conducerea științifică a întregii activități de aplicare în viață a Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Unitatea și coeziunea întregului popor, a tuturor fiilor țării, fără deosebire de naționalitate, în jurul încercatei forțe politice călăuzitoare — Partidul Comunist Român — constituie izvorul forței și trîinției de nezdruincinat a orînduirii noastre, garanția apărării și consolidării libertății și independenței și suveranității patriei, a cuceririlor revoluționare obținute prin lupta și munca întregului popor cheazăia unor noi și minunate victorii pe calea socialismului și comunismului.

MIRCEA MUȘAT

LES RACINES HISTORIQUES DE LA RÉVOLUTION D'ÉLIBÉRATION NATIONALE ET SOCIALE D'AÔÛT 1944

(Résumé)

L'auteur passe en revue les événements historiques qui ont abouti à la révolution d'élaboration nationale et sociale de 23 Août 1944.

La conclusion en est que le 23 Août 1944 est la résultante d'une longue lutte menée par la classe ouvrière roumaine, les paysans et les intellectuels, par toutes les forces progressistes du peuple roumain, sous la conduite du Parti Communiste Roumain.

Pendant les 40 années écoulées depuis 1944 la Roumanie est devenue un pays de la dignité, du progrès, de la liberté et de la démocratie, qui avance vers le communisme.